

УДК 349.6

ПРОБЛЕМИ І НАПРЯМКИ УТИЛІЗАЦІЇ ВІДХОДІВ В УКРАЇНІ

Книжник К.В.

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Дана стаття присвячена проблемі утилізації відходів в Україні. Проведено аналіз світового досвіду у вирішенні проблеми утилізації відходів. Також було досліджено чинне законодавство щодо поводження з відходами. У статті наведено статистику, яка вказує на кількість відходів, накопичених Україною за час її незалежності. Розглянуто основні проблеми законодавчого забезпечення утилізації відходів в Україні.

Ключові слова: відходи, утилізація, поводження з відходами, небезпечні відходи, енергія-зі-сміття.

Постановка проблеми. В Україні за роки незалежності накопичилось ряд невідкладних екологічних проблем. У тому числі така, як утилізація побутових відходів. Ця проблема постала перед суспільством, як одна з глобальних, що загрожує зростанням нагромаджень відходів і посилення їх негативного впливу на довкілля й здоров'я людей.

Стаття 3 Конституції України проголошує, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю [1]. Дана норма є важливою майже в всіх галузях права, у тому числі й екологічного.

Дослідження екологів та статистика демонструють, що Україна за роки незалежності стала європейським лідером за кількістю відходів на душу населення, накопичивши 30 мільярдів тонн відходів. Це тягне за собою виникнення як незаконних сміттєзвалищ, так і порушення ЗУ «Про відходи» від 05.04.1998 р.

Визначення самого поняття «відходи» міститься у Законі України від 5 березня 1998 року «Про відходи». Так, під відходами розуміють будь-які речовини, матеріали і предмет, що утворилися у процесі виробництва чи споживання, а також товари (продукція), що повністю або частково втратили свої споживчі властивості і не мають подальшого використання за місцем їх утворення чи виявлення і від яких їх власник позбувається, має намір або повинен позбутися шляхом утилізації чи видалення [2]. Державний класифікатор відходів ДК 005 – 1996 розширює їх поняття, включаючи відходи, які утворено внаслідок природних чи техногенних катастроф [3].

При детальному аналізі положень ЗУ «Про відходи» від 05.04.1998 р. можна дійти до висновку, що, не дивлячись на закріплені загальні норми поводження з відходами, вони практично не діють.

Ця стаття має практичне значення, адже проблема утилізації відходів в Україні не дивлячись на законодавчу врегульованість виходить з-під контролю екологів, що може привести до національної екологічної катастрофи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження та вивчення питань щодо поводження з відходами у свій час здійснювали Запольський А.К., Салюк А.І., Горобець А.В., Буряк Н.Б., Лукаш С.В., Любешкіна К.Г., Лапицький В.М., Борисовська О.О. та інші.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на підвищений інтерес знаних науковців до обраної проблемати-

ки, дослідження в даному напрямку не втрачає актуальності. З плином часу законодавство щодо питань поводження з відходами змінюється і потрібно наново тлумачити норми законів для їх практичного використання.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є дослідження існуючих проблем в Україні щодо поводження з відходами та спроба знайти ефективні напрямки подолання цієї проблеми.

Виклад основного матеріалу. Аналіз законодавства ряду Європейських держав (Греції, Італії, Болгарія, Румунія та ін.) та практики вирішення проблеми утилізації відходів свідчить, що кожна з них у свій час стикалася з цією проблемою, а багато з них і на сьогодні не до кінця вирішили її.

Попитом до розвитку законодавства щодо питань пов'язаних з поводженням з відходами стала Конвенція про запобігання забрудненню моря скидами відходів та інших матеріалів, прийнята у 1972 р. у Лондоні. В ст. 1 якої вказується, що її основним завданням є індивідуальне або колективне сприяння країнами-членами ефективній боротьбі із всіма джерелами забруднення морського середовища та життя ними всіх можливих заходів попередження забруднення моря скидами відходів та інших матеріалів, які можуть становити небезпеку для здоров'я людей, зашкоджувати живим ресурсам або життю у морі, завдати шкоди зонам відпочинку або перешкоджати іншим законним видам використання моря [4].

Розглядаючи шляхи боротьби з відходами інших держав, ми можемо зробити висновок, що на сьогоднішній день більшість країн знайшли свій шлях розумного поводження із сміттям, опанувавши різні технології із переробки відходів.

Так, Швеція використовує технологію «waste-to-energy» (енергія-зі-сміття), яка визнається доволі успішною і прибутковою. Слід зазначити, що сьогодні Швеція переробляє більш як 99% своїх відходів, ще й попутно імпортує майже 700 тисяч тонн сміття з інших країн. Система утилізації відходів залежить від відповідального ставлення жителів до збору та сортування сміття, практики, яка розвивалася в країні протягом багатьох років. Громадяни сортують своє сміття, яке потім надходить на об'єкти переробки або WTE-заводи, в результаті чого статистика рециркуляції відходів по всій країні досягла вражаючих 99%. Якщо країна збереже цю тенденцію, то може досягти рівня «нуль відходів» до 2020 року [5].

Справжнім мистецьким об'єктом став сміттєспалювальний завод у Відні. Він не лише ефективно переробляє 250 тис. тонн відходів, даючи теплову енергію взимку, а холоду – влітку, але й є об'єктом екскурсій екологічного профілю. Провівши у 2015 році модернізацію потужностей у відповідності до найсучасніших стандартів екологічної безпеки, він має низькі показники шкідливих викидів в атмосферу [5].

А в Британії застосовується «анаеробне розщеплення», що перетворює харчові відходи в енергію: за допомогою бактерій, до яких доступ кисню перекривається і внаслідок цього вони розмножуються і розщеплюють залишки їжі.

Уряд Британії твердить, що в середньому подібний завод може виробляти енергії розміром у 200 кВт-год. з однієї тонни сміття [5].

Також у Британії планується проведення заходів, в тому числі і законотворчих, щодо боротьби з виробництва і використання вологих серветок, які у своєму складі містять пластик.

Згідно з оголошеними прем'єр-міністром Великобританії, Терезою Мей, планами, до 2042 року в країні мають зникнути всі «пластикові відходи, яких можна уникнути». Як повідомлялося, британський уряд планує заборонити продаж пластикових соломинок, мішалок та вушних паличок, щоб захистити ріки та океани від забруднення [6].

Україна, як одна з європейських держав, теж не стоїть осторонь розв'язання проблеми утилізації відходів, маючи ряд певних заходів з охорони середовища, зокрема, що передбачають поводження з відходами. Відповідно до Закону України від 5 березня 1998 р. «Про відходи» поводження з відходами – це дії спрямовані на запобігання утворенню відходів, їх збирання, перевезення, сортування, зберігання, оброблення, перероблення, утилізацію, видалення, знешкодження і захоронення, включаючи контроль за цими операціями та нагляд за місцями видалення [2]. Між Україною та ЄС було підписано Угоду про Асоціацію, якою передбачено нові підходи до переробки відходів. В цю Угоду про Асоціацію зокрема ввійшли три Директиви Євросоюзу про поводження з відходами – Директива 2008/98 ЄС рамкова, Директива 1999/31 ЄС про захоронення відходів та Директива 2006/21/ЄС про управління відходами видобувної промисловості [7].

Існування цих та інших нормативно-правових актів у сфері охорони навколишнього середовища, на жаль, не стали перепорою для «Львівської трагедії». Не дивлячись на те, що ще у 2003 році головним державним санітарним лікарем Львівської області було винесено постанову від 25.11.2003 року № 119/01 «Про припинення експлуатації сміттєзвалища для м. Львова КМП «Збиранка» управління житлово-комунального господарства Львівської міської адміністрації» та в подальшому були видані приписи про припинення експлуатації Грибовицького сміттєзвалища, воно не припиняло свою діяльність. У 2006 році функціонування Грибовицького сміттєзвалища було заборонено, однак міська влада це проігнорувала. Все це призвело до трагічних подій у травні 2016 року: після гасіння пожежі на полігоні на сміттєзвалищі через зсув сміття загинули рятувальники, які проводили дослідження причин пожеж [8].

Закриття Грибовицького сміттєзалища стало справжньою екологічною катастрофою для України: львівське сміття вивозили і вивозять по всій території України, в тому числі і на непристосовані для приймання сміття місця. Для того, щоб вирішити дану проблему у січні 2018 року було прийнято рішення про спорудження механіко-біологічного комплексу з перевантаження та переробки твердих побутових відходів у Львові. До будівництва якого залучені європейські компанії.

Слід зазначити, що з прийняттям змін до ЗУ «Про відходи» від 05.04.1998 року набувають чинності нові правила поводження з побутовими відходами.

Згідно з ст. 30 та 33 Закону «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21.05.1997 [9] та ст. 21 Закону «Про відходи» від 05.04.1998 р. [2] органи місцевого самоврядування перебирають на себе практично усі функції щодо регулювання відносин у сфері поводження із відходами, у тому числі з небезпечними.

Та слід зазначити, що ЗУ «Про відходи» від 05.04.1998 р. є таким, що не відповідає сьогоденню, наприклад, не містить переліку та послідовності операцій із сміттям, а частина питань, що має лягти на місцеве самоврядування часто просто ігнорується місцевими радами з різних причин. Виконанню цього Закону на практиці перешкоджають ряд чинників, зокрема відсутність належних коштів у місцевих бюджетах, досвіду роботи з цього напрямку, достатньої роз'яснювальної роботи з населенням щодо необхідності сортування побутових відходів.

У листопаді 2017 року Урядом було схвалено Національну стратегію управління відходами в Україні до 2030 року [10], яка запроваджує в Україні європейські принципи поводження із усіма видами відходів: твердими побутовими, промисловими, будівельними, небезпечними, відходами сільського господарства тощо.

Нова Стратегія передбачає запровадження принципів циклічної економіки та розширеної відповідальності виробника, які мають заохотити бізнес до мінімізації утворення відходів та зацікавленості в їх переробці. Також документом передбачено впровадження п'ятиступеневої ієрархії поводження з відходами, яка працює в Європейському Союзі [11].

25 березня 2018 року Кабінетом міністрів України було створено Координаційну раду з питань реалізації Національної стратегії управління відходами в Україні до 2030 року.

Цей новостворений орган наділений повноваженнями координувати дії центральних і місцевих органів влади з питань нової системи управління у сфері утилізації відходів. Також Координаційна рада відповідно до Положення «Про Координаційну раду з питань реалізації Національної стратегії управління відходами в Україні до 2030 року» від 25.04.2018 р. має право контролювати діяльність міністерств та відомств щодо розроблення та прийняття нового законодавства [12].

В Україні досить добре розвинена нормативна база стосовно управління небезпечними відходами.

Так, ЗУ «Про відходи» від 05.04.1998 р. регулює відносини, пов'язані з утворенням, збиранням, а також збором, сортуванням, транспортуванням, переробкою (повторним використанням),

вивезенням, знищенням та захороненням відходів, що утворюються в Україні, і транзитом через її територію, а також з перевезенням, переробкою та знищенням відходів, що імпортуються в Україну в якості вторинної сировини.

Законом України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25.06.1991 р. визначається, що охорона навколишнього середовища, раціональне використання природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки діяльності людини є необхідною умовою для стійкого економічного та соціального розвитку України [13].

Необхідно зазначити ще й Закон України «Про забезпечення санітарного та епідеміологічного благополуччя населення» від 24.02.1994, яким регулюються суспільні відносини, що виникають у сфері санітарно-епідеміологічного благополуччя, визначає відповідні права і обов'язки державних органів, підприємств, інститутів, організацій і громадян, передбачає порядок організації державної санітарно-епідеміологічної служби та проведення санітарно-епідеміологічного контролю в Україні [14].

Також управління небезпечними відходами здійснюється у відповідності до наступних нормативно-правових актів: Класифікатор відходів ДК-005-96, Постанова КМУ № 808 «Про затвердження переліку видів діяльності та об'єктів, що становлять підвищену екологічну небезпеку» від 28.08.2013 р., Постанова КМУ № 1120 «Про затвердження положення про контроль за транскордонними перевезеннями небезпечних відходів та їх утилізацією/видаленням і Жовтого та Зеленого переліків відходів» від 13.07.2000 р., Постанова КМУ № 1216 «Про затвердження порядку ведення реєстру місць видалення відходів» від 03.08.1993 р., Постанова КМУ № 1217 «Про визначення та реєстрація безхазяйних відходів» від 03.08.1993 р., Постанова КМУ № 118 «Про затвердження порядку подання декларації про відходи та її форми» від 18.02.2016 р., Постанова КМУ № 1360 «Про затвердження порядку ведення реєстру об'єктів утворення, оброблення та утилізації відходів» від 31.08.1998 р.

Утилізація небезпечних відходів здійснюється відповідно до: Закону України «Про вилучення з обігу, переробку, повторне використання, знищення або подальше використання неякісних і небезпечних продуктів» від 14.01.2000 р.,

Закону України «Про перевезення небезпечних вантажів» від 06.04.2000 р., Закону України «Про металобрухт» від 05.05.1999 р. та ін.

Маємо зазначити – свідомість українців зростає. Так, у більшості супермаркетів стоять спеціальні контейнери для збору використаних батарейок, які являють собою один з видів небезпечних відходів.

Висновки і пропозиції. Отже, можна зробити висновок, що національне законодавство, що стосується поводження з відходами досить розгалужене. Але реалії життя переконують, що утилізація і переробка відходів в Україні перебувають на неналежному рівні.

Крім законодавства необхідно на рівні Урядових програм заохотити підприємства різних форм власності до модернізації потужностей, які будуть утилізувати відходи та перегляду принципів перероблення сміття на діючих підприємствах. Економічно доцільна утилізація сміття може стати складовою економічного розвитку країни.

Відповідно до внесених поправок у Закон України «Про відходи» від 05.04.1998 р. з 1 січня 2018 року українці повинні сортувати все сміття за видами матеріалів, а також розділяти його на придатне для повторного використання, для захоронення та небезпечне. Але чинний Закон України «Про відходи» від 05.04.1998 р. не має переліку та послідовності операцій із сміттям. За таких умов доданий пункт до статті 32 цього Закону набуває декларативного характеру [15].

Слід зазначити, що екологічна свідомість українців значно зросла. Згідно з статтею 36 Конституції України громадяни України мають право створювати громадські організації для здійснення і захисту своїх прав і свобод [1], в тому числі такі організації, які здійснюють свою діяльність у сфері охорони довкілля. В Україні налічується близько 440 громадських екологічних організацій, з них 28 – всеукраїнського рівня.

Вважаю, що для того, щоб покращити екологічний розвиток України слід перейняти досвід європейських країн, які є у мейнстрімі цих процесів, запровадити нові вискоелективні методи збирання, перевезення, зберігання, перероблення, утилізації та знешкодження відходів, забезпечити організацію контролю за функціонуючими та закритими полігонами побутових відходів і домогтися практичного застосування норм екологічного законодавства.

Список літератури:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
2. Закон України «Про відходи» від 5 березня 1998 р. № 187/98-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/187/98-%D0%B2%D1%80>.
3. Державний класифікатор України. Класифікатор відходів ДК 005-96 (Розділи Б.1 - Б.8, В.1 - В.5) від 29 лютого 1996 р. № 89 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/rada/show/vb089217-96/page>.
4. Конвенція про запобігання забрудненню моря скидами відходів та іншими матеріалами від 29.12.1972 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_127.
5. Ермоленко В. Без сміття: хто у світі навчився жити без відходів [Електронний ресурс] / Володимир Ермоленко // Сайт Громадського телебачення. – Режим доступу: <https://hromadske.ua/posts/pererobka-smittya-u-sviti>. – Дата публікації: 18.03.2017. – Дата перегляду: 01.05.2018.
6. Великобританія хоче заборонити вологі серветки [Електронний ресурс] / Сайт інформаційного агентства «УНІАН». – Режим доступу: <https://ecology.unian.ua/trash/10109297-velikobritaniya-hoche-zaboronitologi-servetki.html>. – Дата публікації: 08.05.2018. – Дата перегляду: 15.05.2018.
7. Геращенко Г.Ю. Що має бути зроблено в Україні, щоб запровадити європейські норми сортування сміття [Електронний ресурс] / Геращенко Г.Ю. // Сайт «Зелений фронт». – Режим доступу: <http://www.zfront.org/referat-vidhodi/>. – Дата публікації: 13.01.2018. – Дата перегляду: 15.05.2018.

8. Сміттева криза у Львові [Електронний ресурс] / Сайт «Вікіпедія». – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%BC%D1%96%D1%82%D1%82%D1%94%D0%B2%D0%B0_%D0%BA%D1%80%D0%B8%D0%B7%D0%B0_%D1%83_%D0%9B%D1%8C%D0%B2%D0%BE%D0%B2%D1%96. – Дата перегляду: 16.05.2018.
9. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21.05.1997 № 280/97-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80/page3>.
10. Розпорядження КМУ «Про схвалення Національної стратегії управління відходами в Україні до 2030 року» від 08.11.2017 № 820-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/820-2017-%D1%80>.
11. Мінприроди запропонувало Парламенту суттєве підвищення штрафів щодо шкоди навколишньому середовищу [Електронний ресурс] / Міністерство екології та природних ресурсів України // Державний сайт України «Урядовий портал». – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/ua/news/minprirodi-zaproponovalo-parlamentu-suttive-pidvishennya-shtrafiv-shkodi-navkolishnomu-seredovishu>. – Дата публікації: 11.05.2018. – Дата перегляду: 20.05.2018.
12. Положення «Про Координаційну раду з питань реалізації Національної стратегії управління відходами в Україні до 2030 року» від 25.04.2018 р. № 313 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/313-2018-%D0%BF>.
13. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25.06.1991 № 1264-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1264-12>.
14. Закон України «Про забезпечення санітарного та епідеміологічного благополуччя населення» від 24.02.1994 № 4004-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4004-12>.
15. Яковлева Н. Поправка до закону: З 2018 року Україна буде сортувати все сміття [Електронний ресурс] / Наталя Яковлева // Сайт «Eco town». – Режим доступу: <http://ecotown.com.ua/news/Popravka-do-zakonu-Z-2018-roku-Ukrayina-bude-sortuvaty-vse-smittya/>. – Дата публікації: 22.08.2017. – Дата перегляду: 20.05.2018.

Книжник Е.В.

Национальный юридический университет
имени Ярослава Мудрого

ПРОБЛЕМЫ И НАПРАВЛЕНИЯ УТИЛИЗАЦИИ ОТХОДОВ В УКРАИНЕ

Аннотация

Данная статья посвящена проблеме утилизации отходов в Украине. Проведен анализ мирового опыта в решении проблемы утилизации отходов. Также было исследовано действующее законодательство по обращению с отходами. В статье приведена статистика, указывающая на количество отходов, накопленных Украины за время ее независимости. Рассмотрены основные проблемы законодательного обеспечения утилизации отходов в Украине.

Ключевые слова: отходы, утилизация, обращение с отходами, опасные отходы, энергия-с-мусора.

Knyzhnyk K.V.

Yaroslav Mudryi National Law University

PROBLEMS AND DIRECTIONS FOR WASTE DISPOSAL IN UKRAINE

Summary

This article deals with the problem of waste utilization in Ukraine. The analysis of world experience in solving the problem of waste utilization is carried out. The current legislation on waste management has also been analyzed. The article gives statistics that indicates the amount of waste that has been accumulated by Ukraine during its independence. The main problems of legislative provision of waste utilization in Ukraine are considered.

Keywords: waste, recycling, waste management, hazardous waste, waste-to-energy.